

7. Гендерно зумовлене насильство в Україні: аналіз вторинних даних. UNFPA, GBV AoR, 2022. 47 с. URL: <https://gbvaor.net/sites/default/files/2022-06/ukraine-gbv-sdr-27522-final-format-amended-ukr.pdf>
8. Зозуля Н. Експерт з питань права: проблема процесуального статусу. Українське право. 2017. 14 грудня. URL: https://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/ekspert-z-pitan-prava-problema-protsesualnogo-statusu/

Лук'янчук Діана Сергіївна, студентка 405 н.г. навчально-наукового інституту права та психології НАВС

Науковий керівник: Полішко Н.Л., професор кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС, доктор філософії в галузі права, доцент

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ, ЯКІ СТАЛИ СВІДКАМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Відповідно до ст.1 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» домашнє насильство - діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [1].

Дитина, яка стала свідком домашнього насильства, визнається постраждалою особою. Згідно з статтею 52 Конституції України будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом.

Заподіяння домашнім насильством психологічних страждань дитині-свідку, що є наслідком протиправних дій кривдника, є підставою для відшкодування моральної шкоди відповідно до статті 23 Цивільного кодексу України. Позов про відшкодування моральної шкоди може бути поданий законним представником дитини [2].

Дітям дуже важко розповісти про насильство, яке вони пережили або бачили. Вони бояться, що їм помститься кривдник, соромляться про це говорити, або просто не вірять, що хтось зможе допомогти. Інколи діти настільки звикають до насильства, що вважають це нормою. Якщо в родині є насильство, дитина майже завжди бачить його. Тому, навіть якщо дитина сама мовчить, вона є постраждалою і має бути захищена.

Проблема в тому, що поліція знає, скільки підлітків кривдять інших, але не веде точного обліку того, скільки дітей постраждало від такого насильства.

Заявником у справі «Єремія проти Республіки Молдова» було подано скаргу. Суть скарги зводилася до того, що не було забезпечено належного реагування

органами державної влади на вчинене домашнє насильство та невжиті належних заходів захисту потерпілих від домашнього насильства [3].

Дві підлітки-дочки були постійними свідками жорстокого фізичного та психологічного домашнього насильства, яке їхній батько-поліцейський чинив щодо їхньої матері. Згідно із Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», дитина, яка стала свідком насильства щодо іншої особи у сім'ї (у цьому випадку – матері), визнається постраждалою особою. Регулярне спостереження за насильством (побиття, спроба удушення) щодо матері призвело до психологічних страждань, порушення їхніх нормальних життєвих зв'язків та формування почуття небезпеки. Ці обставини є підставою для позову за ст. 23 Цивільного кодексу України.

Більшість дітей-свідків не отримують захисту. Поліція та суди дуже рідко (приблизно у 15 % випадків) визнають дитину, яка стала свідком домашнього насильства, постраждалою. Тобто, 85% таких дітей залишаються без відповідного статусу і захисту.

Найчастіше кривдники, які вчинили насильство щодо дитини, отримують штраф. При цьому сума штрафу за насильство виявляється мізерною. Вона може бути в два з половиною рази меншою, ніж сума, яку доводиться сплачувати за судові витрати у цій же справі. Таке покарання є недостатньо суворим і не виконує превентивної функції.

У більшості випадків дитина страждає від психологічного насильства. Психологічне насильство над дитиною - це навмисний і цілеспрямований вплив на її психіку через словесні образи, погрози, переслідування, залякування або постійне висловлювання недовіри. Такі дії викликають у дитини невпевненість, відчуття повної беззахисності та страх, що неминуче призводить до серйозної шкоди її психічному здоров'ю [4].

Небезпека цього виду насильства полягає в тому, що воно часто стає причиною розвитку тяжких депресій, нервових зривів, загострення хронічних захворювань і навіть може призвести до самогубств. При цьому важливо пам'ятати, що психологічний тиск обов'язково супроводжує всі інші види домашнього насильства, посилюючи травму, завдану дитині.

Діти, які постійно спостерігають за насильством у сім'ї, живуть у стані хронічного стресу та страху, що призводить до серйозних проблем із психічним здоров'ям. Вони часто страждають від тривоги та депресії, можуть мати постійне відчуття провини за те, що відбувається. Наслідки емоційного навантаження не обмежуються внутрішнім світом дитини, а також активно проявляються у її повсякденному житті. Це виражається у поведінкових розладах, непослуху та агресії (іноді спрямованій на тварин або однолітків), і проблемах у школі, зокрема у погіршенні успішності та труднощах із концентрацією уваги.

Крім того, травматичний досвід може викликати нічні кошмари та підвищену збудливість, призводити до скарг на фізичне здоров'я: психосоматичні прояви, такі як часті головні болі або проблеми зі шлунком. Оскільки дитячий організм реагує на емоційний біль фізичними симптомами.

Психологічна шкода для дитини-свідка виникає не лише від візуального спостереження за бійками. Для дитячої психіки настільки ж травматично чути

постійні крики, погрози, звуки руйнування майна(посуду, меблів) або постійно відчувати емоційну напругу, страх та атмосферу небезпеки вдома. Самого лише усвідомлення небезпеки ситуації, де члени родини, що мають любити одне одного, постійно ворогують, достатньо щоб порушити базове відчуття безпеки та довіри до світу. Діти втрачають передбачуваність, що є критично для їхнього здорового розвитку.

Ситуація ускладнюється залежністю дітей від дорослих. На відміну від дорослого, дитина не має фізичних та/або фінансових можливостей, щоб залишити небезпечне середовище чи самостійно звернутися за допомогою. Ця залежність від кривдників чи дорослих, які не змогли їх захистити, створює пастку безпорадності. Дитина змушена постійно перебувати поруч із джерелом своєї травми, не маючи змоги втекти чи змінити обставини. Таке безвихідне становище посилює посттравматичні реакції та шкоду, завдану її психіці.

Держава несе безумовний обов'язок забезпечувати дитині захист від усіх видів жорстокого поводження та насильства. Цей захист охоплює всі види насильства. Важливим є те, що цей обов'язок діє незалежно від особи кривдника. Дитині має гарантуватися безпека не лише від сторонніх осіб, а й забезпечення захисту від насильства, вчиненого батьками або іншими законними представниками, які здійснюють догляд за дитиною.

Відповідно до статті 242 Цивільного кодексу України батьки (усиновителі) є законними представниками своїх дітей. Вони мають право звертатися до суду, органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій за захистом прав та інтересів дитини, а також непрацездатних сина або дочки як їхні законні представники без спеціальних на те повноважень.

Органи на яких покладається функція захисту дітей від насильства:

1. служби у справах дітей;
2. уповноважені підрозділи органів Національної поліції України;
3. органи управління освітою, навчальні заклади, установи та організації системи освіти;
4. органи охорони здоров'я, установи та заклади охорони здоров'я;
5. центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги;
6. суди;
7. прокуратура;
8. уповноважені органи з питань пробації.

Наслідки психологічних травм, отриманих дітьми-свідками домашнього насильства, мають вплив на їх майбутнє, формуючи деструктивні моделі поведінки. Найбільш відомим наслідком є те, що насильство породжує насильство, оскільки переважна більшість агресорів у дорослому віці самі зростали у сім'ях, де бачили чи переважала жорстокість. Дитина, яка постійно спостерігає гучні скандали чи агресію, засвоює, що силовий метод є нормальним і дієвим для вирішення конфліктів. У майбутньому вона з високою ймовірністю переносить цю модель на власні стосунки, застосовуючи крик, приниження чи фізичне насильство проти партнера без власних дітей. З одного боку, дитина, яка інстинктивно прагне захистити постраждалого батька/матір, але не може цього зробити, здатна засвоїти,

що жертва безсила і потребує опіки. У дорослому віці таке прагнення часто переростає у необхідність контролювати слабого партнера.

З іншого боку, свідок може стати потенційною жертвою насильства, особливо якщо в дитинстві він внутрішньо виправдовував агресора. Для такої дитини підпорядкування сильнішому фіксується як норма, що робить її вразливою для віктимізації у дорослому житті.

У підсумку можна зазначити, що діти, які стають свідками домашнього насильства, є постраждалими особами за законом, але на практиці їхній захист є вкрай неефективним. Хоча вони мають право на відшкодування моральної шкоди та обмежувальні приписи, суди й поліція рідко надають їм цей статус. Це ускладнюється тим, що діти часто бояться чи соромляться говорити про насильство, а покарання для кривдників не виконують превентивної ролі.

Держава має забезпечити безперервну ідентифікацію таких дітей та посилити цивільно-правовий захист, адже психологічна травма свідчення насильства формує цикл агресії в їхньому майбутньому.

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 17.10.2025)
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 .01.2003 ,№ 435-IV URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 19.10.2025)
3. Діти-свідки домашнього насильства. Що робити, щоб на Чугуївщині стали видимими такі діти? м. Харків, 2021.
4. Забезпечення надання правових послуг особам, постраждалим від домашнього насильства : практичний посібник для надавачів правової допомоги / К. Л. Бойчук, С. М. Бреус, Т. І. Бугаєць, Л. О. Гриценко, Д. О. Пилипенко; за заг. ред. д.ю.н., доц. А. Б. Благої. Київ, 2023. 136 с.

Мазур Вікторія Вікторівна, доцент кафедри цивільного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук, доцент

Ланчковський Юрій Вікторович, аспірант кафедри цивільного права та процесу НАВС

СИНЕРГІЯ ПРАВОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У БОРОТБІ З ГЕНДЕРНИМ НАСИЛЬСТВОМ В Е-СУДОЧИНСТВІ

Гендерно зумовлене насильство залишається однією з найсерйозніших проблем у сфері захисту прав людини. Світова спільнота, включно з Україною, формує комплексні правові інструменти, спрямовані на запобігання насильству, його припинення та забезпечення доступу постраждалих до ефективного правосуддя. У той же час стрімка цифровізація державних інституцій відкриває